

Werk- en Steungroep Kleuteronderwijs (WSK)

Een kleuter is geen schoolkind

www.wsk-kleuteronderwijs.nl

Manifest *Uit de onderwijscrisis? Begin bij het kleuteronderwijs!*

23 juni 2026

Geachte leden van Kamercommissie OCW met basisonderwijs in portefeuille,

De Werk- en Steungroep Kleuteronderwijs ([WSK](#); meer dan 5.600 leden)¹ dankt u hartelijk voor deze gelegenheid om ons manifest *Uit de onderwijscrisis? Begin bij het kleuteronderwijs!* te mogen aanbieden.

Op 29 juni aanstaande hebben u en de regering een wetgevingsoverleg. Afgaande op de beleidsreactie van de regering d.d. 15 april 2026² en uw vragen daarover d.d. 26 mei 2026³ zal dan ook de onderwijscrisis ter sprake komen. In dat verband brengen we graag onder uw aandacht dat het kleuteronderwijs bij de oplossing van de onderwijscrisis volgens ons een belangrijke rol kan spelen.

Het manifest bestaat uit drie onderdelen:

A. Bij de beleidsreactie van de regering hebben we drie overwegingen:

1. Nodig is een stevige, langjarige aanpak vanuit de psychologische ontwikkeling van het kind.
2. Geen psychologisch bewijs voor 'bewezen effectief'.
3. Koerswijziging – hiermee kunt u met een motie op zeer korte termijn een begin maken.
Zie verder bijlage I.

B. Bij uw vragen hebben we twee overwegingen:

4. Verbetering van de basisvaardigheden op mbo- en havo-niveau begint bij de kleuters.
5. Overstap van referentieniveaus naar ontwikkelingsniveaus.
Zie verder bijlage II.

C. De wetenschappelijke onderbouwing van onze vijf overwegingen.

Zie bijlage III.

Als u in verband met punt C over het boek *De leescrisis, in 45 jaar ontstaan, kan in 4 jaar weer gaan* wilt beschikken, stellen we u daar graag een exemplaar van tot uw beschikking.

Altijd bereid tot nadere toelichting en uitleg.

Met vriendelijke groeten,

Philip Bakker (OVO-werkgroep)

Lida Boonstra (kerngroep WSK)

Jetta Franssen (OVO-werkgroep)

Nathalie Mooibroek (OVO-werkgroep)

Ien Tuin (OVO-werkgroep)

Inge Verkouw (kerngroep WSK, OVO-werkgroep)

Ewald Vervaeke (kerngroep WSK, OVO-werkgroep)

¹ [Werk- en Steungroep Kleuteronderwijs \(WSK\)](#).

² Beleidsreactie d.d. 15 april 2026 (<https://www.tweedekamer.nl/downloads/document?id=2026D17792>; eventueel via [Staat van het Onderwijs 2026 met beleidsreactie](#)).

³ Vragen bij de beleidsreactie d.d. 26 mei 2026 (<https://www.tweedekamer.nl/downloads/document?id=2026D24833>; eventueel via [Staat van het Onderwijs 2026 met beleidsreactie](#)).

Bijlage I

Drie overwegingen bij de beleidsreactie van de regering.

1. Nodig: een stevige, langjarige aanpak vanuit de psychologische ontwikkeling van het kind

Beleidsreactie: *‘De urgentie om verbeteringen te realiseren is hoog. Duurzame verbeteringen vragen om een stevige, langjarige aanpak, structurele financiering en duidelijke kaders. [...] Het kabinet erkent deze knelpunten en kiest er daarom ook voor om 1,5 miljard euro te investeren in onderwijs en onderzoek.’*

Ook wij stellen vast dat de urgentie om verbeteringen te realiseren hoog is.

‘Duurzame verbeteringen’? Ja, maar dan vanuit de psychologische ontwikkeling van het kind⁴. Dat uitgangspunt ontbreekt volgens ons in belangrijke delen van het huidige onderwijsbeleid. Juist daarom hebben eerdere investeringen niet gebracht wat ervan werd verwacht. Op 4 december 2025 stelde de regering zelf vast dat de eerdere investering van 2 miljard euro in de verbetering van lezen, schrijven en rekenen nog niet tot aantoonbare verbeteringen had geleid.⁵

Investeringen als die van 1,5 miljard euro zullen alleen vrucht dragen als het beleid op de psychologische ontwikkeling van het kind is gebaseerd. Dat verdient ‘structurele financiering’ en biedt ‘duidelijke kaders’.

2. Geen psychologisch bewijs voor ‘bewezen effectief’

Beleidsreactie: *‘Op veel scholen die de subsidie Verbetering basisvaardigheden ontvangen, is al wel een trendbreuk zichtbaar in de aanpak van basisvaardigheden. Deze scholen geven basisvaardigheden prioriteit en werken op een bewezen effectieve wijze aan verbetering. Dat moet zich nu gaan vertalen in concrete verbetering van leerprestaties’ en ‘Dit betekent meer tijd en aandacht voor de professionele ontwikkeling van leraren zodat zij op een bewezen effectieve manier werken aan de basisvaardigheden, met duidelijke doelen voor leerprestaties’ (onze onderstrepingen).*

Het begrip ‘bewezen effectief’ speelt een centrale rol in de beleidsreactie. De vraag is echter wat precies bewezen is en op welke manier. Volgens ons gaat het in het huidige beleid om statistisch geconstrueerde uitkomsten en niet om psychologische feiten. De huidige *evidence based* en *evidence informed* benadering berust op psychometrische metingen en statistisch geconstrueerde berekeningen.⁶ Weliswaar leveren die berekeningen getallen op, maar die getallen staan geheel los van de ontwikkeling van kinderen. Zie verder bijlage III.

Statistisch geconstrueerde uitkomsten lijken vanwege hun getalsmatigheid hard, maar zijn psychologisch leeg en dus boterzacht. Onderwijsbeleid dat daarop is gebaseerd, kan niet daadwerkelijk bijdragen aan duurzaam beter onderwijs.

⁴ Voor het lezen ziet die er als volgt uit bij Ilse, die ILSE en PAPA schrijft.

Ze leest LIP als ‘L, i, p’; louter hakken van de kleuter (gemiddeld 4,5 - 6,5 jaar).

Ze leest LIP als ‘L, i, p; spel (of pil, lap of ander woord waar een of meer klanken van ‘L, i, p’ in voorkomen); hakken-en-gissen van de kleuter – begint gewoonlijk enkele maanden na louter hakken.

Ze leest LIP als ‘L, i, p; lip’; hakken-en-gissen van het jonge schoolkind (gemiddeld 6,5 – 8,5 jaar).

Ze leest LIP als ‘Lip’; onmiddellijk lezen van het jonge schoolkind – begint gewoonlijk enkele maanden na hakken-en-plakken.

⁵ S. van Mersbergen en W. Peer, ‘Al 2 miljard euro naar beter lezen en rekenen, maar CPB ziet geen effect: “Dat valt uiteraard tegen” (AD, 5 januari 2026; <https://www.ad.nl/politiek/al-2-miljard-euro-naar-beter-lezen-en-rekenen-maar-cpb-ziet-geen-effect-dat-valt-uiteraard-tegen> ad9c1fc0/).

CPB, *Tussenevaluatie van de subsidieregeling verbetering basisvaardigheden* (www.cpb.nl/system/files/cpbmedia/CPB-publicatie-tussenevaluatie-van-de-subsidieregeling-basisvaardigheden.pdf).

Staatssecretaris K. Becking, ‘Zevende voortgangsbrief Masterplan basisvaardigheden’ (brief aan de Eerste en Tweede Kamer), p.7 (<https://open.overheid.nl/documenten/b45db562-7b47-4583-be91-9a1ec0b0dee9/file>).

⁶ In de *evidence based* of *evidence informed* benadering bepaalt men begrippen als ‘intelligentie’ en ‘leesplezier’ getalsmatig en rekent men met middelen van de inferentiële statistiek aan getalsmatige scores. Bij een statistische significantie beschouwt men het gevondene als feit en stelt men dat dat gevonden toegepast kan worden.

3. Koerswijziging

Beleidsreactie: *'We vinden het belangrijk om voort te zetten wat in de afgelopen jaren door scholen is opgebouwd. Het kost immers tijd voordat de inspanningen van scholen en de uitwerkingen van beleid zich vertalen naar een structurele verbetering van de leerprestaties. Dit kabinet gaat daarom door met gericht investeren in lezen, schrijven en rekenen.'*

Wij begrijpen deze redenering, maar trekken een andere conclusie. Voortzetting van de koers van de afgelopen decennia (en *evidence based* en *-informed* zijn slechts andere namen voor hetzelfde), is niet vanzelfsprekend; zie bijlage III.

Volgens de WSK is een koerswijziging nodig:

- Van ontkenning van de psychologische ontwikkeling van het kind naar erkenning van die ontwikkeling.
- Van methodes op basis van statistische constructies naar psychologisch bewezen methodes.

Met een koerswijziging kunt u op zeer korte termijn een begin maken, namelijk door een motie aan te nemen die het project 'Ontwikkelingvolgend en Voorwaardenscheppend Onderwijs' (OVO)⁷ definitief het groene licht geeft. Over OVO hebben OCW en de WSK al drie prettige, opbouwende gesprekken gevoerd.

Wat OVO betreft, dit project

- neemt de psychologische ontwikkeling van het kind als uitgangspunt;
- sluit aan bij tempoverschillen tussen kinderen in hun psychologische ontwikkeling;
- voorkomt onnodige uitval, demotivatie en leesproblemen;
- richt zich ook op de voorwaarden die nodig zijn om tot leren te komen;
- is geen nieuwe lesmethode;
- kan relatief snel in de praktijk worden ingezet;
- vraagt geen grote extra investering.

⁷ <https://wsk-kleuteronderwijs.nl/ovo/>. Het OVO-logo is:

Bijlage II

Twee overwegingen bij uw vragen bij de beleidsreactie van de regering.

4. Verbetering van de basisvaardigheden op mbo- en havo-niveau begint bij de kleuters

Onder meer uw vragen 1, 4 en 23 gaan over het beheersen van de basisvaardigheden lezen, schrijven en rekenen in het mbo en uw vraag 18 over het beheersen daarvan in het havo.

Uiteraard verdienen lezen, schrijven en rekenen in het mbo en in het havo alle aandacht, net als het begrijpende lezen in de bovenbouw van het po. Echter, alle structurele problemen op het gebied van lezen, schrijven en rekenen bij negenjarigen en ouder hebben hun wortel in de kleuterperiode:

- Onderwijs aan kleuters in letters (en zelfs in 'oe', 'ij' en dergelijke!), getallen, schrijven, lezen en rekenen kost veel tijd omdat het aanbod niet beklijft – veel herhalingen zijn nodig. Daardoor is er minder tijd voor onderwijs in zaken die bij kleuters wel beklijven.⁸
- Door dat vele herhalen van aanbod waar de kleuters niet aan toe zijn, ontstaat afkeer van letters, lezen, boeken en soms zelfs de school. En bij eenmaal ontstane afkeer geven kinderen iets niet snel een tweede kans. Maar al te vaak is een jaren- of levenslang gering leesplezier het gevolg.

Voorkomen is beter dan genezen

Voorkomen is beter dan genezen. Zo ook hier: een groot deel van de lees-, schrijf- en rekenproblemen bij negenjarigen en ouder is te voorkomen door de kleuter onderwijs óp kleuterniveau te geven en niet erbóven, op het niveau van het jonge schoolkind (zoals nu bij al te veel kinderen gebeurt).

Om het met twee beelden te zeggen:

- precies zoals het beter is een goede fundering te leggen alvorens een huis te bouwen dan bouwen op een slechte fundering (wat tot een vrijwel permanent herstel aan het huis leidt) en
- precies zoals het beter is jonge dieren de juiste mineralen te geven voor een goede botgroei dan hen die mineralen te onthouden (afwijkende botgroei is niet meer volledig te verbeteren),
- zo is het ook beter de kleuter voorwaardenscheppend onderwijs te geven in plaats van eigenlijk lees-, reken- en schrijfonderswijs.⁹

Wij verzoeken u kleuteronderwijs óp (en niet bóven) het psychologische ontwikkelingsniveau van de kleuter te bevorderen. Dat zal leerplezier én -opbrengst verhogen, met meer waar voor minder geld.

5. Overstap van referentieniveaus naar ontwikkelingsniveaus

Uw vragen 22-27 gaan over referentieniveaus. De vraag is echter wat de psychologische betekenis daarvan is. Die blijkt er niet te zijn. Officieel is van een basiskwaliteit sprake als 'het niveau van een vaardigheid zoals tenminste 75% van de leerlingen die nu waarschijnlijk beheerst'. Leerkrachten daarentegen nemen aan dat de referentieniveaus op psychologische feiten berusten en niet op percentages die psychologisch en onderwijskundig niets betekenen.¹⁰

Wij verzoeken u te bevorderen dat het onderwijsbeleid afstapt van deze beteken isloze referentieniveaus en overstapt op standaarden die aan psychologische ontwikkelingsniveaus zijn ontleend.

⁸ In verband met het latere lezen: met klanken en vormen spelen, zoals rijmen, hakken; overtrekken, doolhoven.

In verband met het latere rekenen: telspeltjes (geen terugtellen!) en volgordes maken (van klein naar groot; van licht naar zwaar).

In verband met het latere schrijven: fijnmotorische oefeningen zoals rijgen en kleien.

⁹ Als noot 8.

¹⁰ Zie verder het boek van een van ons: *De leescrisis, in 45 jaar ontstaan, kan in 4 jaar weer gaan*, Soest, Boekscout, 2026, p.113-115.

Bijlage III Wetenschappelijke onderbouwing

Twee zienswijzen op wetenschap

Onze vijf overwegingen zijn wetenschappelijk onderbouwd. Dit kan snel tot misverstanden leiden, want in de mens-, maatschappij- en beleidswetenschappen zijn er twee zienswijzen op wetenschap.¹¹

Meetgerichte wetenschap

In de meetgerichte wetenschapsbeoefening tracht men begrippen als 'intelligentie', 'leestempo' en 'leesplezier' getalsmatig te bepalen. Een uitspraak wordt als feit aangemerkt als er een statistische significantie bij in het spel is. Dan mag de uitspraak worden toegepast.

Meetgerichte wetenschap is rond 1850 begonnen, wordt alleen in de mens-, maatschappij- en beleidswetenschappen beoefend en wordt de afgelopen tijd 'evidence based' en 'evidence informed' genoemd. De beleidsreactie doelt daarop als ze twee keer 'bewezen effectieve manier' schrijft.

Verschuifselgerichte wetenschap

In de verschuifselgerichte wetenschapsbeoefening tracht men verschuifselen te verklaren, zoals de vier leeswijzen van noot 4. Een verklaringspoging wordt als feit aangemerkt als ze standhoudt bij natrekken met nieuw onderzoeksmateriaal. Dan mag de verklaringspoging worden toegepast.

Verschuifselgerichte wetenschap is meer dan 2000 jaar oud (Archimedes' zink-, zweef- en stijgwetten horen tot de oudste voortbrengselen), heeft in de exacte wetenschappen en in de taalkunde vrijwel het monopolie en is in de mens-, maatschappij- en beleidswetenschappen de afgelopen tijd in de minderheid.

Waar staat het Nederlandse onderwijsbeleid en waar staat de WSK?

Het Nederlandse onderwijsbeleid onderschrijft de meetgerichte psychologie en onderwijskunde¹², terwijl de WSK de verschuifselgerichte psychologie van de Zwitser Jean Piaget en de Nederlander Ewald Verhaet, vooral omdat kleuterleerkrachten hun theorieën in de praktijk erkennen en de aanbevelingen vanuit *evidence based/informed* onderwijs niet.

Volgens de WSK heeft het aanwenden door de overheid van de aanbevelingen vanuit de meetgerichte wetenschap de onderwijs- en leescrises doen ontstaan en, toen ze eenmaal waren ontstaan, verdiept. Dit mede doordat de meetgerichte psychologie en onderwijskunde de psychologische ontwikkeling van het kind ontkennen. Dat we hierin niet alleen staan, laat noot 13 in de volgende paragraaf zien.

Dat in de wetenschap de meerderheid een tijd op een dwaalspoor zit, is een normaal verschuifsel

We moeten goed onderscheiden tussen wetenschap die vanuit complottheorieën wordt aangevallen, zoals onlangs tijdens de coronacrisis, aan de ene kant en het verschuifsel dat in een wetenschap de meerderheid een tijd op een dwaalspoor blijkt te zitten, aan de andere kant. Dat laatste is het geval bij de meetgerichte zienswijze op de wetenschap.

Dat de meerderheid op een dwaalspoor zit, is overigens een normaal verschuifsel. Drie voorbeelden.

Voorbeeld 1. Newtons zwaartekrachttheorie van 1687 wordt in Frankrijk pas rond 1735 aanvaard. In de tussenvallende jaren hangen Franse natuur- en sterrenkundigen Descartes' werweltheorie van 1644 aan.

Voorbeeld 2. Avogadro's theorie van 1811, waarmee we weten dat water H₂O is (en bijvoorbeeld niet HO, H₂O of HO₂), wordt rond 1835 verworpen en pas rond 1860 weer algemeen en voorgoed aanvaard.

Voorbeeld 3. Wegeners theorie van 1915, die aardbevingen en vulkanisme met horizontale bewegingen in de aardkorst verklaart, wordt pas rond 1975 algemeen en voorgoed aanvaard; in de tussenvallende jaren verklaart men die verschuifselen met verticale bewegingen in de aardkorst.

¹¹ Meetgerichte wetenschap wordt preciezer aangeduid als empiristisch-positivistische wetenschap: kennis zou uit het onderzoeksveld ('de empirie') voortkomen en getallen en wiskunde zouden positieve zekerheden opleveren.

Verschuifselgerichte wetenschap wordt preciezer aangeduid als empirische wetenschap: kennis ontstaat in een wisselwerking tussen prikkels als licht- en geluidsgolven en de psychologische structuur waarin ze worden opgenomen.

En complicatie is dat meetgerichte wetenschappers hun eigen benadering ook 'empirisch' noemen.

¹² Zie *De Leescrisis* van noot 10, hoofdstukken 4 en 5.

Wetenschappelijke onderbouwing van de vijf overwegingen

De vijf overwegingen van de onderdelen A en B worden door de meetgerichte psychologie en onderwijskunde en dus ook door het onderwijsbeleid van de afgelopen tijd ontkend, maar door de verschijnselfgerichte psychologie onderbouwd. Dat onderbouwen is onlangs opnieuw gedaan in het boek *De leescrisis, in 45 jaar ontstaan, kan in 4 jaar weer gaan* van een van ons, dat op 10 april 2026 is verschenen.¹³

Voor overweging 1, 'Nodig: een stevige, langjarige aanpak vanuit de psychologische ontwikkeling van het kind' zie *De leescrisis*, §2.1, §2.2, bijlage III en bijlage X.

Voor overweging 2, 'Geen psychologisch bewijs voor "bewezen effectief"' zie *De leescrisis*, §3.1, §3.2 en bijlage IV.

Voor overweging 3, 'Koerswijziging' zie *De leescrisis*, §6.2.2.

Voor overweging 4, 'Verbetering van de basisvaardigheden op mbo- en havo-niveau begint bij de kleuters' zie *De leescrisis*, §2.1, §2.2, §4.4-12 en §4.16.

Voor overweging 5, 'Overstap van referentieniveaus naar ontwikkelingsniveaus' zie *De leescrisis*, §5.11.

¹³ Uit de aanbevelingen:

'Lees dit boek, voel je gerust een beetje ongemakkelijk en ga erover in gesprek' (Pam Comfurius, beleidsadviseur bij Brancheorganisatie Kinderopvang).

{Theo Thijssen} zou zich ongetwijfeld herkend hebben in *De Leescrisis*, zoals ik dat ook doe' (Jacques Vriens, oud-leerkracht, oud-schooldirecteur en kinderboekenschrijver); de [volledige aanbeveling](#) verschijnt in de tweede druk van juli aanstaande.

'In *De leescrisis* legt Ewald Vervaeke een scherpe en urgente vraag op tafel: wat gebeurt er als beleid, toetsen en methodes het zicht op de ontwikkeling van kinderen gaan verdringen?' (Frank Cornelissen, hoogleraar Innovatie in het Onderwijs aan de Universiteit van Amsterdam); de [volledige aanbeveling](#) verschijnt in de tweede druk van juli aanstaande.

De volgende krantenartikelen geven een goede indruk van het boek:

'De leescrisis vraagt om een evaluatie van dertig jaar leesbeleid', [de Volkskrant](#) of [hier](#). Een zin eruit: 'Een ongemakkelijke vraag: kan een deel van de verklaring voor de leescrisis misschien ook in het onderwijsbeleid zelf liggen?'

'Het is raar dat later beginnen met lezen als "achterstand" bestempeld wordt', [Nederlands Dagblad](#) of [hier](#). Een zin eruit: 'Een ander idee is dat kleuters in trainingen schoolrijp gemaakt kunnen worden. In werkelijkheid worden kinderen vanzelf rijp voor lezen en schrijven. Dat proces laat zich niet afdwingen'.

'Middelbaar onderwijs beter? Begin bij kleuters', [Algemeen Dagblad](#). Een zin eruit: 'Kinderen die onderwijs krijgen boven hun ontwikkelingsniveau, missen juist het onderwijs waar ze wél aan toe zijn'.

'Nederland bestrijdt al dertig jaar leesachterstanden. Waarom worden ze dan groter?', [Dagblad van het Noorden](#) of [hier](#). Een zin eruit: 'Op grond van wetenschappelijk onderzoek lijkt beter onderwijs niet met nog meer vroegtijdige interventies te beginnen, maar juist met het onderscheiden tussen een echte achterstand en een kind dat zich simpelweg in een ander tempo ontwikkelt dan het statistische gemiddelde'.

'Lekker spelen, dáár gaan kinderen pas goed van lezen', [NRC-Handelsblad](#) of [hier](#). Een zin eruit: 'Spelen met klanken en vormen is het beste voorwaardenscheppend leesonderwijs. Een letter staat immers voor een klank en heeft een vorm'.

'Verbeteringen op mbo- en havo-niveau? Begin bij de kleuters!', [Dagblad van het Noorden](#). Een passage eruit: 'Aanbevelingen werden verdedigd met het idee dat kleuters "schoolrijp gemaakt" moeten worden. Projecten worden ontwikkeld, maar kinderen ontwikkelen zich'.